

А. В. Сотников

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ФОНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ БРИТАНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ

Стаття посвящена методике проведения экспериментально-фонетического исследования просодических средств актуализации коммуникативно-прагматических интенций в британском политическом выступлении. Описывается последовательность этапов проведенного эксперимента, указываются задачи аудиторів-информантов и аудиторів-фонетистов, а так же просодические параметры, которые исследовались при акустическом анализе.

Ключевые слова: *ЧОТ, локализация интенсивности, коэффициент паузации, синтагма, диапазон тонального изменения.*

Стаття присвячена методиці проведення експериментально-фонетичного дослідження просодичних засобів актуалізації комунікативно-прагматичних інтенцій у британській політичній промові. Описується послідовність етапів проведеного експерименту, наводяться завдання аудиторів-інформантів та аудиторів-фонетистів, а також просодичні параметри, які досліджувалися під час акустичного аналізу.

Ключові слова: *ЧОТ, локалізація інтенсивності, коефіцієнт паузації, синтагма, діапазон тональної зміни*

The article under review is dedicated to the methodology of the phonetic experimental research of the prosodic means used for the communicative pragmatic intentions' actualization. It contains the succession of the experiment stages, the tasks for the auditors-informants and auditors-phoneticians, as well as the prosodic parameters investigated within the acoustic analysis.

Key words: *main tone frequency, intensity localization, coefficient of pausation, syntagm, the tonal variation range.*

Мета експериментально-фонетичного дослідження полягала у визначенні специфіки просодичної актуалізації комунікативно-прагматичних інтенцій у британському політичному дискурсі. Програма експериментально-фонетичного дослідження складалася з таких етапів: 1) підбір та запис експериментального матеріалу на цифрові носії інформації; 2) аудитивний аналіз аудиторами-фонетистами експериментального матеріалу; 3) акустичний аналіз просодичних засобів актуалізації ключових слів-маркерів динаміки втілення комунікативної стратегії; 4) лінгвістична інтерпретація та узагальнення результатів експериментально-фонетичного дослідження. Традиційне експериментально-фонетичне дослідження ґрунтується на методах дослідження, викладених у працях Зіндера Л. Р. [3], Ю. А. Дубовського [2], Л. К. Цеплігіса [9], О. В. Клименюка [6] та інших.

© Сотников А.В. 2011

Матеріал дослідження добрався з відкритих джерел, а саме: навчальних інтерактивних курсів, мережі Інтернет. Експериментальний матеріал записувався на цифрові носії інформації. Для запису використовувалася програма *Sound Forge for Windows 9x and Windows NT (version 4.5 g)* [8] з магнітофону *PANASONIC* на вінчестер комп'ютера *ASUS*, процесор *Intel Celeron*, тактова частота процесора 1.87 Гц, обсяг оперативної пам'яті 520 МВ, вінчестер ємністю 70 Гб, а з вінчестера — на цифрові носії інформації (компакт-диски) у форматі запису звукових файлів *.wav. Використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволило використовувати загальний масив експериментального матеріалу в аудіоформаті, який розпізнається сучасними комп'ютерними мультимедійними пристроями для подальшої роботи. При цьому якість записаного матеріалу не зазнавала суттєвих змін. Після запису експериментальний матеріал підлягав сегментації згідно з завданням дослідження. Сегментація експериментального матеріалу здійснювалася за допомогою програми *Sound Forge for Windows 9x and Windows NT (version 7.0.)*.

У фонетиці вже стало традиційним залучати до аналізу просодій групи аудиторів, які дають висновки стосовно тих чи інших питань [2, с. 116]. Завдання аудиторів-фонетистів зазвичай полягає у перевірці результатів вже проведеного аудитивного аналізу. Аудитивний аналіз мав за мету встановлення й аналіз таких показників як: особливості синтагматичного членування тексту; актуалізація інформаційних фокусів (співвідношення головного та вторинного наголосів) і ключових слів в інформаційній динаміці розгортання дискурсу; ритмічна динаміка емпатичних наголосів; визначення типів термінальних тонів і їх варіантів для створення просодичного контрасту та досягнення комунікативно-прагматичної мети.

Ми погоджуємося з доцільністю класифікації синтагм на домінувальні та рецесивні, запропонованою Ю. А. Васік [1, с.21]. Домінантні синтагми містять ключову інформацію. В нашому дослідженні синтагми, які містять ключові слова локальних інформаційних фокусів і гармонійних центрів, вважаються за термінальні (ключові). Рецесивні синтагми несуть надлишкову інформацію, яка сприяє надійності мовленнєвого спілкування. З огляду на невелику кількість ключових синтагм у тексті політичної промови вони потребують просодичної актуалізації.

Для проведення аудитивного та акустичного аналізів було відібрано шість типових за інтенціями (єдності, інформування, успіху, співчуття, спростування та підтримки) британських політичних промов экс-прем'єр-міністра Великобританії Тоні Блера, Її Величності королеви Єлизавети II, принцеси Анни та принцеси Діани. Група наших аудиторів-інформантів складалася з чотирьох громадян Канади (англомовного регіону) та двох громадян Великобританії. У відповідності до розробленої картки аудитора для визначення: 1) кількості ритмогруп у висловленні; 2) швидкості

мовлення; 3) наявності/відсутності передтакту та шкали з визначенням їх типу; 4) прагматичної спрямованості фрагмента; 5) визначення типу термінального тону для виділення ключової синтагми висловлення; 6) обумовленості використання емоційних тонів; 7) функціональної обумовленості пауз; 8) відповідності просодичного оформлення фонаційного відрізка ситуації спілкування (цей аспект визначався інформантами-носіями англійської мови). Носії мови визначали термінальні синтагми, ключові слова та інтенції мовців й відповідність/невідповідність інтонаційного оформлення комунікативній меті (за нашою градацією, відповідає цілком, відповідає частково, не відповідає зовсім), а також прагматичну спрямованість фонаційних відрізків й темп мовлення (нормальний, уповільнений, прискорений, швидкий). Щодо аудиторів-фонетистів, то було залучено 6 професійних фонетистів, які перевіряли результати проведеного інформантами аналізу. Крім цього, фонетисти визначали спосіб актуалізації ядра висловлення. В цілому, результати аналізу, проведеного інформантами та фонетистами, збігаються: обидві групи правильно визначали кількість інтонаційних груп у висловленні та вказували на ядро. Кількість прослуховувань не обмежувалася ані для аудиторів-інформантів, ані для аудиторів-фонетистів. Отримані в ході аудитивного аналізу дані дали підстави стверджувати, що інваріантною інтонаційною моделлю актуалізації комунікативно-прагматичних інтенцій у політичній промові є: "низький/середній передтакт + низхідна ступінчаста шкала + низький/високий низхідний термінальний тон (з емоційними варіантами)" та варіанти цієї моделі (відсутність передтакту та шкали). Завданням акустичного аналізу була перевірка отриманих від аудиторів даних. Використання сучасних комп'ютерних програм дозволяє отримувати релевантні показники по декількох параметрах одночасно, наприклад, частоті основного тону, локалізації інтенсивності (гучності), тривалості фонаційних відрізків та синтагм. Дослідження характеристик інтенсивності на акустичному рівні проводилося з урахуванням таких характеристик: максимальний показник інтенсивності в ключовій синтагмі висловлення, мінімальний показник інтенсивності, різниця між ними, яка складає діапазон зміни інтенсивності. Такий підхід відрізняється від традиційного дослідження інтенсивності у фонетично-експериментальних дослідженнях, але, на нашу думку, він є оптимальним для запропонованого дослідження, тому що дає можливість перевірити думку А. А. Калити [5; с.55] про те, що роль інтенсивності зменшується на термінальному компоненті, і швидкість зміни ЧОТ стає головним засобом вираження прагматичного наміру у той час, як абсолютна тривалість висловлення та інтенсивність стають допоміжними засобами. Інтервал зміни частоти основного тону (ЧОТ) на ділянці термінального тону в ключовій та перед/після ключовій синтагмах, так само як визначалася як і швидкість зміни ЧОТ визначалися для кожного фонаційного відрізка, що дало можливість визначити динаміку актуалізації ключових слів, які є

маркерами втілення комунікативної стратегії. На основі дослідження темпорального компоненту висловлення ми визначили абсолютну тривалість (тривалість звучання фонаційного відрізка без урахування пауз), встановили коефіцієнти паузації для кожного фонаційного відрізка й встановили точну тривалість пауз, що, в свою чергу, дозволило статистично дослідити дистрибуцію кожного типу пауз. Згідно з традиційним підходом до вивчення частотного регістру, який використовується в експериментально-фонетичних дослідженнях, в нашому дослідженні визначався за методикою Ю.О. Дубовського [2; с.55], відповідно до якої регістрова шкала реалізації політичного виступу умовно сегментується на шість основних регістрів: високий вузький (ВВ), середньовузький (СВ), низький вузький (НВ), високий широкий (ВШ), середній широкий (СШ), повний (П). Окрім цього, для спостереження динаміки варіювання частотного регістру, ми вимірювали цей просодичний показник у термінальній і перед/післятермінальній частині фонаційних відрізків. Кожен з регістрів у свою чергу кваліфікувався за зоною високої (*В*) та низької (*Н*) реалізації передядерної частини термінальної синтагми а також в перед/післятермінальній синтагмі фонаційних відрізків. Кожен з регістрів у свою чергу кваліфікувався за зоною високої (*В*) та низької (*Н*) реалізації передядерної частини термінальної синтагми а також у перед/післятермінальній синтагмі.

Беручи до уваги розбіжності частотного діапазону чоловіків та жінок, ми окремо досліджували частотний регістр мовців-жінок та мовців-чоловіків з виведенням середнього значення частотного регістру в термінальній і передтермінальній частині термінальної (ключової) синтагми та перед/післятермінальної синтагми по інтродуктивному, основному аргументативному та заключному блоках політичної промови. Крім цього, на відміну від традиційних фонетичних досліджень, ми не досліджували тембральні показники, хоча фонетисти й наголошують на комунікативній функції тембру. Під час мовлення тембр голосу виконує такі основні функції: логічну (як засіб членування мовлення на смислові відрізки й виділення його найважливіших елементів) і емоційно-модальну (як засіб передачі відтінків емоційно-модальних значень за рахунок зміни якості голосу, хоча є й припущення про те, що гучність і тривалість також відіграють відіграють певну роль у створенні тембрального забарвлення голосу [4; с. 131-132]. На нашу думку, тембральні показники (високий, низький, світлий, темний, м'який тощо) є достатньою мірою суб'єктивними, тому при розробці методики експерименту ми вирішили не брати цей компонент до уваги, адже визначення тембру голосу аудитором майже неможливо перевірити під час акустичного аналізу. Опрацювання експериментальних даних й оцінка похибок отриманих результатів акустичних вимірювань, кількісних показників, а також інших даних, здійснювалася на основі відомих методів теорії ймовірності й математичної статистики [7] з використанням комп'ютерної програми *Microsoft Office Excel*.

Узагальнюючи вищенаведене, можна стверджувати, що матеріал, відібраний для проведення акустичного та аудитивного аналізів, повністю відповідає технічним нормам аудіозапису і він не оброблявся спеціальними програмами для опрацювання звуку. Використане технічне обладнання та програмне забезпечення дало змогу отримати вірогідні дані щодо просодичних показників.

Кількість відібраних промов та загальна кількість фонаційних відрізків, яка дорівнює 327, є достатньою для проведення акустичного й аудитивного аналізів відповідно до загальноприйнятих методик. Кількість обраних фонетистів-аудиторів та інформантів-носіїв англійської мови є достатньою для проведення аудитивного та акустичного аналізів, а отримані дані є статистично вірогідними.

Статистичне опрацювання даних, отриманих у ході аудитивного аналізу, ґрунтувалося на послідовному виконанні таких дій по кожному фонаційному відрізьку: визначення типу передтакту, шкали та термінального тону; визначення швидкості мовлення аудитором; визначення відповідності просодичного оформлення фонаційного відрізьку інформантами-носіями англійської мови; визначення типової ритмічної моделі політичної промови. Отримані результати фіксувалися в робочих протоколах.

Статистичне опрацювання експериментальних даних, отриманих у ході акустичного аналізу по кожному фонаційному відрізьку, ґрунтувалося на послідовному виконанні таких дій, як вимірювання просодичних показників з використанням програми *Speech Analyzer* та *Praat*, визначенні інтервалу та швидкості зміни ЧОТ на ділянці термінального тону та перед/післяключовій синтагмі за загальноприйнятими формулами;

Визначенні діапазону тональної зміни в ключовій та перед/післяключовій синтагмах; визначенні локальних інформаційних фокусів і гармонійних центрів за просодичним контрастом, встановленні коефіцієнту паузації тощо; встановленні діапазону локалізації інтенсивності; визначенні основних та другорядних засобів просодичної актуалізації комунікативно-прагматичних інтенцій у британській політичній промові на основі отриманих статистичних даних.

Література

1. *Васік Ю. А.* Ритмічна організація англомовного політичного дискурсу (експериментальне дослідження на матеріалі промов сучасних політиків Великої Британії): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04: "Германські мови" / Юлія Анатоліївна Васік. — Горлівка, 2007. — 220 с.
2. *Дубовский Ю. О.* Анализ интонации усного текста и его составляющих / Ю. А. Дубовский. — Минск: Вышэйшая школа, 1978. — 140 с.
3. *Зиндер Л. Р.* Проблемы и методы экспериментально-фонетического анализа речи / Под. ред. Л. Р. Зиндера, Л. В. Бондарко. — Л.: ЛГУ, 1980. — 150 с.
4. *Калита А. А.* Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлення: [монографія] / А. А. Калита. — К.: Вид. центр КДЛУ, 2001. — 351 с.

5. *Калита А. А.* Взаимодействие интенсивности и тональных характеристик как компонентов интонации текста / А. А. Калита // Взаимодействие сегментного состава и просодии текста: Сб. науч. тр. // под ред. М.П. Дворжецкой. — К.: КГПИИЯ, 1986. — с.53 — 56
6. *Клименюк О. В.* Методологія експериментально-фонетичних досліджень: теоретичні передумови, планування експерименту, представлення результатів / О. В. Клименюк, А. А. Калита, Я. Р. Федорів // Наукові записки Терноп. держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія 8: Мовознавство. — 2001. — №2 — с.3–17.
7. *Перебийніс В. І.* Статистичні методи для лінгвістів / В. І. Перебийніс. — Вінниця: Нова Книга, 2002. — 168 с.
8. *Фишер П. Д.* Создание и обработка звука в Sound Forge / Джеффри П. Фишер; пер. с англ. с.В. Корсакова. — М.: НТПресс, 2005. — 136 с.
9. *Цеплитис Л. К.* Анализ речевой интонации / Л. К. Цеплитис. — Рига: Зинатня, 1974. — 272 с.